

DEVELOPMENT
RESEARCH
TRAINING

MEDIA PLAN INSTITUT

71000 Sarajevo, BiH, Patriotske lige 30/III (Arhitektonski fakultet)
<http://www.mp-institut.com/>
safax-mp@bih.net.ba
tel/fax:++387 (0)71 206 542, 213 078

MEDIJI U BIH - OSVAJANJE DEMOKRATIJE

Uslovi u kojima djeluju mediji u BiH su veoma dinamični. Zadnjih godina medijska situacija se radikalno mijenjala. Prvi zaokret je bio 1990. godine kada počinje raspad socijalističkog sistema. Pokreću se novi listovi kritičke riječi i izrasta generacija mladih, nekonformističkih novinara. Mnogi od njih i danas čine jezgro slobodnih i profesionalno uglednih listova. Započinje i vlasnička transformacija medija.

U jesen 1990. godine održani su prvi višestranački izbori. U to vrijeme u cijeloj Jugoslaviji uveliko je izvršena nacionalna homogenizacija. Započinje raspad Jugoslavije. Nacionalne stranke, pobjednice izbora u BiH, nastoje, svaka za sebe, da osvoje pozicije u medijima.

Sredinom 1991 godine u BiH je registrovano 377 listova i drugih izdanja, 54 lokalne radio stanice, 4 TV stanice, jedna novinska agencija i mreža državne RTV sa tri programa. Bila je to solidna medijska osnova buduće samostalne države BiH. Ali rat je zaustavio razvoj i gotovo uništio medijsku infrastrukturu. Većina listova i rtv stanica postali su propagandno sredstvo vlasti i drugih centara moći koji su se konstituisali na raspračanoj Bosni. Radio i TV stanice iz Beograda i Zagreba natjecali su se u prostoru BiH za interese svojih država.

Mediji pod kontrolom vladajuće srpske stranke SDS postali su centri nacionalističke indoktrinacije i rasističkih pokliča. Tek potpisivanjem Dejtonskog sporazuma u sjevernim dijelovima današnje Republike Srpske (Banja Luka, Bijeljina, Doboj) pojavljuju se prvi alternativni listovi. Na području tzv. Herceg Bosne, teritoriji pod

vlašću Hrvata u Federaciji BiH, i danas, kao i u ratu, postoje samo mediji jedne političke opcije, one koju ima vladajuća stranka HDZ. Na teritorijama pod kontrolom vlasti uz Sarajeva mediji su bili slobodniji. U velikim gradovima, u Sarajevu i Tuzli naročito, razvijali su se mediji kritičke riječi i nezavisne orijentacije. Međutim, najuticajniji medij - državna RTV bila je pod direktnim uticajem vlasti i vladajuće bošnjačko - muslimanske stranke SDA.

Kraj rata u BiH su dočekala 272 aktivna medija. U Federaciji BiH - 203, a u Republici Srpskoj 69. U martu 1997 godine taj broj je iznosio 490(u Republici Srpskoj 220, a u Federaciji BiH 270). Medijska ekspanzija potaknuta je dosta liberalnim uslovima za osnivanje medija, ali i značajnom podrškom koju su inostrani donatori pružali nezavisnom, alternativnom opozicionom novinarstvu.

Rat je ostavio velike posljedice i na medije i novinare. Uspostavljena su tri medijska sistema, kao posljedica nacionalnih, političkih i teritorijalnih podjela u BiH, koji među sobom ne korespondiraju. Navikli da u ratu budu propagandno sredstvo "svoje strane" novinari su se u miru sporo navikavali na izvornu ulogu medija - da informišu, educiraju i zabavljaju. Mjesecima nakon prestanka oružanih sukoba mnogi mediji se nisu mogli osloboditi prljavog rječnika i prihvatiti ulogu koju im je namijenio mir: da budu faktor uspostavljanja povjerenja i širenja diha tolerancije. U tome je bez premca prednjačila RTV Srpska.

U takvoj medijskoj situaciji I.W.P.R i Media plan su započeli monitoring medija u Bosni i Hercegovini. Cilj monitoringa je bio da se mediji, javnost, politički faktori i vlasti, kao i institucije međunarodne javnosti upozoravaju na ponašanje medija u predizbornoj kampanji i izborima. Monitoring je bio nezavisan od bilo koje vlasti i međunarodne organizacije koja učestvuje u implementaciji mirovnog sporazuma. Zato je i mogao biti kritičan prema svima i otvoren za dijalog o svemu što je zapažao. Tokom tri mjeseca, od juna do septembra 1996. godine u kontinuitetu su analizirani glavni informativni sadržaji 37 medija u Federaciji BiH i Republici Srpskoj. Izvještaj o tome

bio je javan, a u cjelini ili u izvodima objavljivali su ga lokalni i internacionalni mediji.

Sa odpočinjanjem izborne kampanje medijska situacija se u nekim dijelovima BiH donekle izmijenila. Relativno najznačajniji pomak uočen je u Republici Srpskoj, u kojoj je totalitarnu medijsku situaciju narušio izlazak nekoliko alternativnih, i prema vlasti, kritički orijentisanih listova (Alternativa, Novi Prelom, Panorama). Otvaraju se i privatne tv i radio stanice. Ali one izbjegavaju da se bave političkim temama i nemaju razvijene informativne programe. Početak pluralizacije u jednom dijelu medijskog prostora RS rezultat je pritiska međunarodne zajednice, ali zasigurno i hrabrosti nekih novinara.

Medijska pluralizacija u Federaciji BiH imala je povoljniji start. Slobodni mediji koji su opstali ili izrasli u ratu, poput Oslobođenja, Dana, Slobodne Bosne, Studija 99, Zetela i nekih drugih, već značajno artikulišu demokratsku atmosferu u javnosti u prvim mjesecima mira. Međutim, presudni uticaj na javno mnjenje ipak imaju državne RTV mreže. To su RTV BiH (Sarajevo), Televizija Srpska (Pale - Banja Luka), Hrvatski radio Herceg Bosna (Mostar) , kao i RTV stanice susjednih država Jugoslavije i Hrvatske, koje dobro pokrivaju Bosnu i Hercegovinu. OSCE (Organizacija za evropsku sigurnost i saradnju) i drugi međunarodni faktori uspjeli su donekle da izvrše pritisak na Sarajevo i Pale i da u njihovim programima osiguraju ravnopravno predstavljanje stranaka koje su se takmičile za izbore. Međutim, u informativnim, dokumentarnim i kontakt emisijama, posebno onima gdje dolazi do izražaja stav urednika, pristrasnost prema aktuelnim vlastima i vladajućim strankama bila je neskrivena. U tome je prednjačila RTV Srpska, kao i mediji pod kontrolom Hrvatske demokratske zajednice, od kojih neki nisu htjeli da emituju čak ni obavezne OSCE poruke.

Moć ili nemoć međunarodnih faktora bili su evidentni. Mnoge analize govore da mediji u BiH nisu uopšte uticali na odluke birača, bez obzira što su se u njih probili i stavovi opozicije ili drugačija politička viđenja. Strah i nepovjerenje, kojim su uspješno manipulirali vladajuće stranke, opredijelili su odluke birača i prije nego što je počela izborna kampanja. Ipak, vrijedi ocijeniti koliko je sam medijski monitoring bio potpora naporima lokalnih i međunarodnih faktora da se poveća medijski profesionalizam.

Monitori i analitičari su uočili mnoštvo neprofesionalnih postupaka i

manipulacija sa informacijama i javno ih iznijeli. Među njima su bile najzastupljenije: tzv. negativna selekcija informacija, mijenjanje smisla vijesti, korišćenje malog broja izvora informacija i pozivanje samo na državne i službene, komentarisanje prije nego što se saopšti informacija, izricanje sudova bez argumenata, prljavi rječnik. Mediji su uglavnom bili osjetljivi na ove primjedbe. Možda je i Monitoring Report uticao da, na primjer, voditelji Televizije BiH prestanu da "podučavaju" gledaoce kako da shvate informaciju koja nije u skladu sa oficijelnim mišljenjem. Ili, da u nejasnim i konfliktnim potraže mišljenje obadvije strane.

Profesionalizam medija je važno pitanje medijskog razvoja i općenito jačanja političke kulture i kulture komuniciranja. U 1996 godini uloženo je, prema izvorima Media Plana, više od tri miliona maraka u edukaciju medijskog osoblja u BiH, uglavnom novinara. Ali, edukacija je bila kampanjska, motivisana prije svega izborima, pa nije dala efekte ravne uloženim sredstvima.

Obrazovanje ostaje i dalje glavni pravac razvojne strategije. Međutim, na medijsko nebo u Bosni nadvija se oblak zastrašujuće poslovne krize, Navikli da se izdržavaju iz donacija većina medija se ne nalazi na rudimentarnom medijskom tržištu. Ovim, nazovi tržištem, naročito u Republici Srpskoj, još ne vladaju pravi ekonomski zakoni. Gotovo niko se ne može da izdržava od prodaje lista i reklama, a i državne RTV mreže tavoru u besparici. Ljudi koji vode medije malo znaju o medijskom menadžmentu i marketingu. Obuka za medijski biznis je isto toliko važna koliko i jačanje profesionalizma novinara.

BH mediji duboko su zagazili u drugu godinu mira. Osvajanje demokratije i slobode informacija ide sporo. Nema pune slobode kretanja, nema telefonskih veza između dva entiteta, nema slobodne cirkulacije štampe. Srećom, postoje neki dobri i hrabri novinari, koji bez obzira na to, krče puteve medijskim slobodama i profesionalnom žurnalizmu.

Zoran Udovičić

Predjednik Media Plan Instituta